

Jenei László

DOGOK

„óóó, aóóó...”

(Pola 1968. március 8-án, Varsóban)

Pola hosszú sétát tervezett, úgy döntött, gyalog megy a Hopfer borozóba, ahol Renata várja. Van ideje, a nap is sütött, tavasz lesz hamar, csak arra kell ügyelnie, hogy töretlenül haladjon. Ez a bolond város papírból van, és ha néhány másodpercnél hosszabban megáll, lyukat éget bele.

A piactéren mit sem sejtő fiúcskák és leánykák veselkedtek neki, ki tudja hányadszorra, két- és háromkerekű biciklijükkel a nagy mutatványnak. Büszke szülők fogták közre a legkisebbeket. Egy apró legényke egyedül haladt, Pola lehajolt, hogy a tenyerét a derekához téve segítsen neki. A gyerek anyja ott termett, mosolygott, de kemény fény gyúlt a szemében, és sziszegett rá. Ez ráadásul egy kollegiális nőnapis sziszegés volt, március nyolc. Tavasz van, nem létezhet másik nő.

A turistacsapdaként működő konflis-állomásnál Pola szokása szerint felnézett a kabalájára, a bazedovos mórira, a portál fölötti kör alakú mélyedés féldomborművére. Halálos pontossággal adta vissza egy beilleszkedni képtelen lény rettenetét. A postánál jött ki a Rynekről. Zsigmond király gránitoszlópa mellett elhaladva kiúzta az orrából a konflis és a lószar szagát a Visztula felőli, hűvösebb szellő.

Egy kis üzlet előtt cirokseprűvel takarítottak. Egy szembejövő asszony a táskájába gyömöszölte a zsebkendőjét, hátrafelé nézegetett, majdnem nekiment Polának. Egy kis közből úgy szaladt ki a napfény, hogy mindenkit elvakított. Ugyanakkor olyan hangok hallatszottak, mintha egy bolond keresgélésnél fiókokat csapkodnának. Az a nő, aki az imént fújta ki az orrát, futásnak eredt. A Minisztertanács épülete és a szemközti Potocki palota masszív tömbjei közé szorult morajlás most kipattant, rakásnyi rohanó emberrel együtt zúdult rájuk. Egy mellette elhaladó férfi ököllel Pola arcába csapott. A bal arcán találta el, eldőlt, mint egy szabósági próbababa.

*

Akit életében először ütnek meg erőből, ököllel, az elcsendesedik. Pola adott ki hangot, de mintha a halovány hanggal együtt bele lett volna szorítva egy befőttesüvegbe. Ahol az üveg engedte, tompa zajjal keringett teste, ruhája közvetlen közelében: *óóó*, vagy inkább: *aóóó*. Ott forgott körülötte, ami kiszakadt, s megmaradt belőle: „ó”. Picit homályosabb volt az utca, ahogy a befőttesüvegből bámult kifelé. Aztán kicsusszant onnan, kitisztult a látása, visszanyerte a hallását, de az „ó” még kontroll nélkül menetelt kifelé belőle, ki Varsóból, lendületet véve a Visztula bal partján eljutott a mazóviai síkvidéken a múlt hónapban kapott lelki seb emlékéig.

Pola rájött, hogy szakadhat ki a forgatagból, ülve kellett maradnia. A földre került lány körül kettévált a rohanók áradata. Pola testét-lelkét bensőséges nyugalom fogta össze, bár valamennyire felzaklatta a sikítózás, a nyers üvöltözés és a vérének szájában tenyésző íze – bekerítették az emlékhöz tartozó könnyebb illatok és hangok. Előbb a brwinóvi állomás nyárfájának ágai közé akadt kóró jött elő egy hónap messzeségéből. De máris az ócska buszon voltak az apjával, mely átverekedte magát a vasipar újkeletű, robusztus építményein. Leszálltak, rövid séta után a faépület üvegezett verandáján álltak. *Itt leszünk egy darabig* – mondta az apja. Ezen a helyen, ahol Pola kislányként végignyafogott néhány nyarat, *egy darabig* a februári eget lesik majd. Kivonulásuk a nagy emigráció gyenge vázlata, szerény előzetese volt, hátha elég lesz belőle annyi. Mert Pola nem volt naiv lány, bár az apja úgy bánt vele végig az úton, mint egy retardálttal. *Te leszel a háziasszony* – kecsgettette. *Bármikor elmehetsz a tóhoz is* – mondta, és közben mereven bámult a semmibe, ahová szokott, amikor gátlástalanul hazudik. Brwinów északi részén a tavak, no hiszen... Ilyenkor februárban gyönyörű egy tó víztükre. Így hazudik az apja, az a rémes kontúrú fekete pupillája meg se rezdült belé. Anyja halála óta ahányszor csak megfordultak a nyaralóban az apjával, Polának pocsék hangulata volt.

A szobája egy jégverem volt, órákba telt, míg felengedett. Még a temetés után át lett hozva az ágya mellé néhány dolog az anyja éjjeliszekrényéről. Az apja kérdezte, hogy kell-e neki valami onnan, és Pola az ébresztőórát kapta föl. Aztán vitte magával Varsóba is,

állandóan a közelében akart lenni. Nem volt rá magyarázata, miért hurcolja. Szépen csillog, van benne fény, feketeség, öreg tárgy, és eligazít a mindennapokban. Egy esős nyári napon olyan a hangja, akár egy gyászszimfónia. Pola kitette a sarkain megfeketedett, töredezett komódra, és hallgatta, amíg le nem dobhatta magáról a takarót. Aztán kiment a nappalinak nevezett egyetlen nagyobb helyiségbe, apjáért kiáltott, majd amikor az belépett, józanul összefoglalta: *Február tizenkettedike van, hétfő, dél körül. Itt most mi kezdődik?*

Sokszor veszekednek, van ehhez forgatókönyvük, de ez más volt. Az apja *autoritása*, ahogy muszáj volt megtanulnia a kifejezést is, letarolta a személyiségét. Állandó késésben volt vele szemben. Kis idő mindig eltelt, mire megértette, hogy más a valóság, mint amit lát. Hogy hazudnak neki. Az ocsúdása első biztos fogódzója a saját létezése volt. Hogy milyen élő emberként ott állni, és hogy más is, bármi eszébe juthat azonkívül, amit hall. Bólintani, hogy igen, értem, apa, a pillanat felszínes ígérete. Nézte a férfit, akinek lassan átalakult az arca, s azok a kicsi elváltozások eltakarták a leginkább ismerős vonásokat. A régi arc romjainak kihülése után ugyan az anyja férje tornyosult fölé, aki azonban már nem volt Pola apja. Felrémlt, méghozzá jó erősen, mint egy kívánt édesség, az anyja majomszeretete, de akkor először tudta kezelni, világoskék pongyoláját, gypjúujjasát, mindenét kidobták, nincs meg semmi belőle. Sok éve halott, az apja csak akkor ment el, 1968. február 12-én, hétfőn dél körül.

És be is jelentette: Nyugat-Berlinbe készül. Filmet forgatnak német zsidók sorsáról. Az jutott az eszébe... tekintve, hogy Gomulka már tavaly, a szakszervezetek kongresszusán hűtlenséggel vádolta a lengyel zsidókat... jó lenne megelőzni a bajokat. Egyébként is, az olyanoknak, mint ő, már sohasem lesz itt helyük... akik a szovjetekkel tértek vissza, nem csupán zsidók, hanem Lengyelország *szovjetizálásának* eszközei. Ilyen szavakat használt, meg hogy: evakuálás. Érted, magyarázta Polának, *zsidó zsidó* vagy, de egy lendülettel *oros zsidó* is lettél. Pola egyszerűen nem érezte egy másik ember közellétét, egyedül volt a nappaliban. Sosem beszéltek ilyesmikről. Ha Varsóban lettek volna, azt hiszi, a rádió szól.

Apja sokat adott arra, hogy lánya van. E szerint rendezte sémákba a világát. Komolyan lehetett érezni néha, hogy csak gázol bele a világba vakon, mintha Moszkvánál is erősebb őrangyala lenne a tény, hogy

egy lányt nevel. Szerencsétlen dolog persze, hogy mindebből egyedül Pola nem vett észre semmit. De talán mégis. Amikor csak bajba jutottak, az apja megtalálta azt az öt percet, és hozzá a hangot, hogy a lányában feloldja a görcsöt. Legyen önbizalma az apja hosszú távollétei ellenére. Végtelen kitartással és közös szertartásként öntözik a rájuk maradt szobanövényeket, tisztogatják a dísztárgyakat. A másodnapos szendvicset rágták reggelire, mert folyton rohant, nem volt más. Mindig valami *filmes munka* égett a körmére. És kedvére se lehetett tenni soha, ezért Pola azt sem tudta, ő maga mit akar. Csak az „*oj, oj*”, apja morgása kavargott a dohány és az arcvíz szagában. Néha viszont mámorító boldogságba ringatja jelentéktelen kis gyakorlatok bevezetésével. Ha átmegy a szobán, az apja tekintete le nem szakad róla. Aztán a vége felé már ez is keserű vesszőfutássá vált, mert ő sem szólt, és az apja sem kérdezte. Ebből is csak a csend maradt meg. Akár a brwinóvi tó mélyén, üledékes rétegek kavarodtak föl, de a felszínre csak egy-egy buborék jutott. Nyilvánvaló volt, hogy az apja is retteg a magánytól, és rémes ez a szerepjáték. Mert a számára nem léteznek jelentéktelen emlékek. Gettó van, fogolytábor, halál. De tilos ezeket szóba hozni. Így maradtak feltáratlanul gyengeségek, esendőségek, jellemhibák. A várost újjáépítették, de a családot nem szabad rekonstruálni.

Míg élt, Pola anyja sokszor hallotta a férjétől, hogy legyen keményebb a gyerekekkel. Mert a szeretet kemény. Amilyen módon ő szerethette a gettóban elpusztult szüleit, csak olyan lehetett. A családjuk a szovjet megszállás alatt álló lengyel területekre akart menekülni, de a varsói gettóban ragadt. Pola apja, szüleit hátrahagyva, onnan szökött meg. Huszonnégy évesen – annyi volt, mint most Pola. Soha nem hallott többé semmit a szüleiről – na ilyen kemény a szeretet. Azért ilyen, hogy lehessen érte lázadni. Viszont szükség esetén ki lehessen cselezni, tette hozzá Pola magában. Mert az apja mindig csak ment a feje után. Pola tízéves koráig átjárt hozzájuk, ezeken az éjeken anyja oldalán felmászott az ágyukra, majd óra múltán visszalopózott a szobájába. A kárpázat órái voltak ezek, cseppet sem volt álmos, vagy ha az volt előtte, az első pillanatban mintha elfújták volna. Néha fél teste lelógott, volt, hogy kapaszkodnia kellett. Mindig tusakodott kicsit az anyja, de olyan éjjel nem volt, hogy végül át ne karolta volna. Egyszer elbóbiskolt, s leesett a kis Pola, ráharapott a nyelvére, véres lett a szőnyeg az ágy

mellett. Akkor is ez a hang jött ki belőle, óóó, aóóó – lebuktak, apja kimondhatatlan fáradozások közepette tudott csak visszaaludni, végig morogva. A földre került kis Pola „ó”-ja az álmok, emlékek társulási készségével tűnt át ebbe a másvalamibe, apja „oj, oj”-ába. Moszkvában szedte föl, ahol Vladimir bácsi vendégeként fordult meg a Bondarev regényéből készült *Csend* forgatásán. Pola apja ezt a történetet mindig csodaszzerű véletlenek sorozataként tálalta, korántsem volt tipikus, hogy egy lengyel zsidó dokumentumfilmes, aki forgatókönyvírói álmodat szöveget, a Moszfilm közelébe kerüljön. Amikor elszökött a varsói gettóból, úgy döntött, hogy a Vörös Hadsereggel szabadítja fel hazáját, akkor ismerte meg ezt a Vlagyimir bácsit. A bácsi védőernyő volt, meg lépcső felfelé. De különös módon egy ponton túl nem hatott. Pola anyjának táncosnői karrierje is megtört. Pár szó rémlett neki, amit emlegettek, degeneratív elváltozást, de ennél sokkal jobban tetszett Polának, amikor az anyja bányamély letargiában felsóhajtott: *Odalett a pliem...* Ebben volt költőiség, művészi erő, és a szomorúság mégis a felsrófolt életerőről tanúskodott, hiszen aki hallgatta, abban megérintett valami lényegit. Az anyja életerejét jelezte a lánya számára az a tagadhatatlan tény is, hogy öröksége révén ő hozott több pénzt a háztartásba. Emiatt aztán marták egymást, vetélkedtek, leplezve önbecsülésük hajszálrepedéseit. Egy-egy ilyen, két teljesen külön nyelven lefolytatott veszekedés után az apja úgy festett, mintha gőzfürdőből lépne ki.

Menjen velem, mondta az apja a nappaliban, ki Nyugatra, a *színházasdi* úgyszem *perspektivikus*. Ezzel a megjegyzéssel vesztette el esélyeit az apja a déli hideg napfénytől fel-felszikkasztó brwinówi házikóban. Ez nagyon durva támadás volt a lánya ellen. Pola levegő után kapkodott. Minden kiderült. Amikor Brwinówba készültek, még Varsóban, az apja bélésanyagot és ágyterítőt vásárolt, majd hirtelen ötlettől vezérelve duplaszéles függönyanyagot kért. Megragadhatott benne ez a kifejezés. Amikor látta, mit tesznek elé, kijavította magát, sötétítőt kért. Hihetetlen méretek. Hozzá extra hosszú karnist. Autóval vitette le, fel akarta szerelni. Bujkálni készült, döbbent rá Pola. És valahol a két település közt, a vonaton, vagy már a buszon döntötte el, hogy ez kevés lesz. Le kell lépni az országból.

És milyen aljas, háborgott Pola: *színházasdi!* Mostantól ne is próbálja beadni neki, hogy nem ez az igazi természete. Az alattomoság. Pedig

támogatnia kéne a lányát. Hiszen tudja, hogy igazából retteg az egészsztl! Az a rengeteg arc. Nézőtér! Rá szegeződő tekintetek. Nem akarta felfogni, miért kell meghajolnia az előadás végén. Miért kell ünnepelni a végtelen változatosság visszatértét? A darab végét, a valóság kezdetét. Újra viszonyulni kell az időhöz, és ezért, hogy odalent a balekok ezt észreveszik, pláne hogy megünneplik, még ő legyen hálás. Az apja virággal várta, a vizes száráktól szétrongyolódott a papír, amibe tekerte. Hideg lett tőle a tenyere, de ezzel a tapasztalattal Pola már nem tudott közölni, vagyis inkább közvetíteni semmit – könyörgöm, mondogatta magában, hisz ez csak a valóság, ebből a feszültségcsomóból, hogy ott állnak az aulában, és nem tudnak egymással mit kezdeni, mit bogozzon ki. Az apja sem volt rá kíváncsi. Végző soron még ő sem. És ahogy kiejtette a szót: *színházasi*, az ironiával egyszer és mindenkorra le is zárta az ügyet.

Aztán volt még egy kis bizonytalanság benne, bár nem tartott sokáig. Drukkolt, nehogy sírni lássa az apját. Az ugyanis vodkát vett elő, és mindig újra töltött. Pola hallgatta a kérlelő szavakat, s apja félelmeinek egy újabb rétege szűrődött át hozzá. Ahogy a napfény jár a szobában, úgy változik minden, látta be, és hogy vége... Véget kell ennek vetni, igaza van az apjának! Már csak a módszerről kell megegyezniük. Mert mit kezdjen ő azzal, hogy az apját a háborút követő nulladik óra felismerései kötik gúzsba. Hogy most ráfogják, a léte parazita lét, *ők* ideológiai szabotőrök, és hogy émelyítően teli van a város a pogrom szagával... Hallja még, hogy „gazdag zsidó”, „hiányos asszimilálódás”, „sovinizmus”, de Polát ez a sokarcú értelmetlenség taszította. Mi tartja vissza attól, hogy csak egy prédikáló, gúnyolódó, majd később bűnbánó férfit lásson maga előtt. Az apja úgy imbolygott a szobában, mint a függöny árnya. *Ez hisztéria, lányom, és egy hisztérikussal csak egyféleképpen lehet beszélni. Ők most azt képzelik, hogy mi vagyunk a világot uraló zsidók. De a képzelet nem minden.*

Pola nem hitt neki.

*

Végül az apja a maradék vodkával bezárkózott a szobájába. Pola észrevett egy kinyitott újságot az asztalon, az apja tollal írt jegyzeteit látta a margón. Bal kezével, pontosabban az ujjvégekkel a tollvonásokat követte. Valami körvonalazódott benne, amivel összefüggésben befo-

lyása lesz a létére. És semmit nem von le ennek az értékéből, hogy majd csak ő maga tud erről, nem a kor, a haza erkölcsi mozgását szabja meg vele, hanem csakis a sajátját. Egy másik szerepbe való ilyen átváltáshoz azonban, erre ekkor jött rá, szóval hogy ehhez a szinthez neki végleg le kell válnia az apjáról.

Elindult, hogy kiszellőztesse a fejét. Nem látta túl sötéten a helyzetet. Szerinte egyetlen kitalált történet talán néhány dolgot normális mederbe terelhet. *Miről beszélés?* – hökkent meg, majd válaszolt is rá: *Ó, mindenféléről.* Szokott így magával beszélgetni, kérdés, válasz, tudta, hogy csak lopja az időt, míg meg nem nyugszik a lelke. Minden rendben lesz. Miért gondolod ezt? Nem is annyira rossz a tóra menni, a vízre bízni magát. Pola megnyugodott. Varsó a rideg világot jelentette, míg a tó öble a kivirágzás kis zuga lesz. Legyen a tavasz ígérete, kérte magától, majd jóvá is hagyta: irreális színben fog ragyogni. Végre csak a szív dolgairól szabad majd gondolkodnia. Ihletett hangulatba került. Fura volt, valami testetlen gerjedelem.

Aztán megint mást talált ki – nem lesz egyedül! A negyedórás sétára lévő tanyán megvoltak még a dogok, két hatalmas állat, pompázatosak, álmodni nem lehetett szebbet. Pola elkérte és levitte őket sétálni a tóhoz. Továbbra sem érezte, hogy uralná a világot. Ellenkezőleg. Mégis, mintha állig föl lenne fegyverkezve. Nőként is. Kobaltkék háttér, a tó vize, bokáig érő részén állt a dogokkal, balról egy, jobbról egy, a nyakörvüket fogta. Kimerevedett, lábai térdben hátra hajlottak, állát felszegte, kicsit balra fordította. Tudta, hogy nézik a partról. Amikor kilépett a vízből, a fiúk eltűntek, csak a földre vetett csikkek árulkodtak róluk. Túl hosszú lett volna elmagyarázni, mit akart tőlük. Irtó kedvesen megkérte volna őket, hogy jöjjenek, szabad a csók. És elképzelte, hogy egyik sem mer mozdulni. A két dog forró hűséggel feszített mellette, az ujjai olvadoztak, ahogy a nyakörvnél hozzájuk ért. Párszor erőltette a nyelést, szivacsos volt a levegő. A partszakaszt ellenállási területté nyilvánította. Roppantul meg volt elégedve.

Ám odébb, egy nagy fa mögött kis öböl nyílt. Ezt a helyet addig nem ismerte, kis irtást csinált magának valaki. Rikító színeket kevert ki a fény, és az árnyékok is olyan életigenlő rendben helyezkedtek el. Két ilyen elnyúló folt közt egy pucér nő feküdt a törülközőjén. Lány volt inkább. Láthatóan nem volt még kész a hegyes kis melle és a csipője. A februári tízfokos hidegben, mintha oda lenne építve. Az örökkévaló-

ságnak szánva, s így már természetesen minden részletének megvan a maga hitele és szerepe. Pola zavarba jött, miért vakítják el bolond látomások, hogy szinte hunyorognia kell. A színész *illuminálódhat*, írta Grotowski, nemrég vették újra. A lelki technika által mintegy kigyúlhat. Milyen jókat fognak beszélgetni, kezdett máris sóvárogni Pola. De a bőség, a konkrét tények és körülmények sokasága, amibe mint egy falba ütközött, meghökkentette. Kénytelen volt elkönyvelni, hogy nem volt még ember, akiről ennyi mindent tudna. Látta a lányt, és mellékes volt, hogy szemlélhető, ott van, csodaszépen kanyarog mindene, ahogy elhelyezkedett. Hanem inkább az volt a fontos, és hát igen, a borzongató, hogy látta az idegen lány múltját. Szakasztott úgy, mint a moziban, sőt. Ott van másfél óra megtanulni együtt élni az idegenséggel, neki ehhez egy perc sem kellett. És már válogathatott is az emlékek közül. Ott a lány, látta, este volt és éhes lett, kint a konyhában a vacsora maradéka. Hideg volt a kő kimenni. Azaz mégsem ezért... nem ezért maradt éhesen. Amint átlépte a szobája küszöbét, meghallotta, hogy a szülei szeretkeznek. Egészen jól hallotta. Pola el is csodálkozott, mennyire jól emlékszik ő is, milyen az. Igen, igen! Van anyja is a lánynak, él, egészséges. Vagy mindjárt ugyanő, ez a lány, ahogy másnap reggel szomjasan kicsattogott a kövön, és felhörpintette a kint hagyott állott vizet. Minden megvolt. Igazítja a haját, felrántja a szemöldökét, viszket a szeme, megvakarja, szóval a számtalan rejtett mozdulat is világosan ott játszódtott előtte. Hogyan létesült a lánynak feloldhatatlan kapcsolata egy-egy ruhadarabbal. Hibátlan szabású fehér blúzban van valahol, a karján komplé grafitiszürke kiskabátja. És a csel! Hogy ez nem is az övé, Renatáé – hiszen ki fog derülni a neve –, hanem a lány anyjáé, és csak otthon felpróbálta a tükör előtt! Igen, látta már, otthon volt a tükör előtt, és a holmi az anyjáé. Ha jól belegondol, nem is film ez, hanem fotók sorozata, hiszen a rejtett üzeneteket is van ideje felfedezni és feldolgozni. Máris ki kellett javítania magát... jobban megnézve, és így, hogy ki volt merevítve a kép: a háttér alapján az egy eszpresszó mosdójának tükre... De Pola ekkor összezavarodva megrázta a fejét, a kutyák idegesen felnéztek rá, szembogaruk fémfoglalata ragyogott a napfényben. Mindegy, semmit sem köteles bizonyítani, az utolsó gombig ismerte, amit ez a lány viselni szokott.

Unalomig ismerte, s enyhe megvetéssel elviselte semleges, időnyésre játszó mosolyát, mikor lehetséges döntéseket mérlegel: hogy mit

csináljon a következő pillanatban. Merthogy felkönyökölt, ránézett Polára. A tekintetük találkozása Renata érdeme volt. Pola valahogy nem talált bele abba a pontba, ahová néznie kellett volna. Renata magába húzta, mutatta, magyarázta – szó és mozdulat nélkül –, mit csináljon, hogy nézzen mélyen a szemébe. Ez aztán az *előkelő nyugalom*, kérem szépen, ismerte el Pola. És hála töltötte el, mert eszébe jutott, hogy pontosan erre törekedett mindeddig az apja, ilyenek legyenek a dokumentumfilmjei, a forgatókönyvei, aztán a kezei alatt fogalmak, formák, képek utaztak a valóság extázisából a sírkertek végső, üres nyugalomába. Egyszóval kivételesen unalmas eljárással kulturális emlékeket faragott a természetes helyükről kirángatott mindegy mikből. Pola elaludt az apja írásain, kioltotta a tudatát az apró dolgok iránti szeretet, érzékenység és fantázia teljes hiánya. Renatából áradt a magabiztosság, ez a csaj egy hős, mindezt tudja ebben a hidegben. Árnyalatokat átúsztató kék hajpántja glória, szeplő pöttyözte bőre egy pihenő harcosé. Pola állt ott a két doggal, de a kiterült, meztelen testben lakozott az erő, a hatalom. Benne inkább a vodka lakozott, kezdte érezni a fejében, amit az apja beletukmált. Sosem bírta a szeszt. Ó, jaj, az a szörnyű emlék... Csak nem esik meg vele ismét... Az a buli a rendezőnél.

Mesélje el Renatának? Mit fog szólni hozzá? Színésznői karrier az alsóvárosi ház harmadik emeletének hálószobájából, na ja. Azt még talán megértené, hogy utálta a főiskolát, kellett a fenének a magiszteri diploma, évek óta szakkörökbe, tanfolyamokra járt, már kisebb szerepeket is kapott. Ami érdekelt, abban verhetetlennek hitte magát. Azon kapta magát, hogy már meséli is Renatának. Hogy egyik alkalommal a rendező felhívta magához a társaság krémjét, a tehetségesebbeket. Ürültek az üvegek, közben vetített nekik, két-három perces marhaságok voltak, *akcionisták*, mondta a rendező, akinek a nevét úgy ejtették ki, pikáns felhanggal, mint a tolvajok a mestertolvajét. Szóval akcionisták. Bécsiek ráadásul. Pola sosem ivott még többet fél liter bornál vagy két korsó sörnél, töménytet még nem kóstolt, ezeknek a karaktere nem volt arányos az elképzeléseivel. *A kurva életbe*, mondta ott a vetítés után részegen Pola – a műalkotás olyan volt, mintha egy úrbeli adást próbálnának fogni, rezgő fehérség, majd rezgő fekete-szürke foltok. Pola azt akarta mondani, hogy egy kicsike gyermek teleszart pancsolója, amit néznek, aztán rettenetesen megijedt, mert támadt egy

megérezése, hogy nemrég látott már ilyesmit. Semmilyen vonatkozásban nem állíthatta, hogy valóban hasonlított ehhez a kísérleti marhasághoz, de az apja polcán volt ez a bizonyos könyv, amiben a porig bombázott Varsóról készült képek mellé az újjáépítés sikereit szerkesztették be. A palota hült helye és a szemközti oldalon a múlt megismétlése, fotók és műalkotások alapján rekonstruálták a palotát. Szóval Pola megbénult attól, amit mondani készült, mert hosszúnak tűnt, több rétegűnek, és nem odaillőnek. Ő maga sem volt odaillő, ez volt az előfeltevése. Fiziológiai okokból nem követhette anyját táncosként a színpadon, nagyjából sehová sem illeszkedik a teste, nincs az a kompozíciója az életnek, gondolta sokáig. Ebbe a kifinomult bandába pláne nem illik, elég, ha a művészi kölcsönhatás kötelezettségeire terelik a szót. Nos tehát, Pola mindezt sűrűn káromkodva előadta, végül, egy szót mintegy meghosszabbítva lehányta a vetítövásznat. Utána iszonyatosan sokáig nem mert elmenni a foglalkozásokra, de egyszer aztán mégis, és pár hónap múltán ismét szerepet kapott.

Pola igyekezett, Renatát azért mégse hányja le. Meg kell tartania, mert hátha téved. Más is van a lányban. A felszíni nyugalman túl lappanghat benne valami. Amikor erre gondolt, Pola hallotta a vérét a fülében, egy pattanás volt, utána a tágasság érzete. A fiatal vérenek a hangját hallotta. Bizonytalanul állt a lábán, a dolgok kezdtek szépen egymásba folyni. A kutyák türelmetlenkedtek, csaholtak, a lány felült. Nem takarta el a mellét. Szenvedélyes érdeklődést mutatott az állatok iránt. Merész mozdulattal vakarózott a melle alatt, jobbát előrenyújtotta: ő Renata. Hallatszott, hogy a fiúk visszafelé jönnek, Renata akkor végül felöltözött. Már nem is védtelen a teste, azaz sosem volt veszélyben. Ő is varsói, a szüleivel van itt, egyetemista. Az egyik dog ugatott, a hangja akár egy ágyúlövés, állkapcsa gépszörnyként csattogott. *Hé, pajti* – húzta fel szeplős orrát Renata –, *kurva nagy melák vagy!* Pola megdermedt. Zavar támadt az időszeletek közt, és dühöngött magában, hogy ezt vajon melyikük mondta. Ha jól belegondol, mindig ez van, gyorsan kell elvégezni mindent, hiszen jön a következő kép, egy csíptetővel oda van már erősítve emennek a széléhez. Vagy Renata, vagy Pola mondta, hát nem mindegy. Egyéniségek.

Együtt mentek. A következő, ami áthatóan kiütöközött: a trágyaszag. Már ott voltak a tanyán, visszavitték a kutyákat. A dogok keneljén dióval teli rekeszeket tartottak. Pola beletúrt az egyikbe. Imádta a

kemény, de törhető csonthéjukat, olyan tartalmas, öblös hanggal koppantak egymáshoz, amelyet egy régi írógép billentyűi adnak ki. Az asszonynak kék szeme van, valami kötényfélében állt ott. *Elviheted őket máskor is* – mondta. A tenyerét a rácsra szorította, az egyik kutya igyekezett megnyalni. *Nem sürget semmi* – válaszolta maga számára is talányosan Pola.

Javasolta, menjenek hozzájuk. Nem akart Renatáékhoz, egy ép családhoz látogatni. Feltűnő volt a komolykodó hanghordozása, érződött, hogy szívvel-lélekkel csinálja. Egy bekötőút rövid szakasza volt már csak hátra. Amint belépett a kertkapun, ugyanaz a renyhesség fogja el, mint mindig. A kapu és a veranda között egy kikövezett kis terecske van. Mindjárt beérnek. Hogy lehet bemutatni egy özvegyembert? Ül majd az asztalnál azzal a bárgyú magába feledkezéssel. Megoldja, határozta el magát Pola, és belökte az ajtót. Csak semmi pánik. Nem, nem. Nincs semmi oka így viselkedni, a színészi adottságai ösztönösen is jól szolgálják. A képesség mindig felülírja az indítékot. Megállt a szoba közepén, mondta az apjának, amit kell, bemutatná... – hátrafordult, karját maga mögé emelve. Odafordult volna Renatához, de rajta és az apján kívül nem volt senki a házban. *Oj, oj*, hallotta hátulról, az asztal felől apja idegesítően hullámzó hangját.

*

A gyepszőnyeges járdaszigeten ült Pola. Persze hogy félt, nincs abban semmi. Minden létező baj megeshet vele. Az egyetem felől továbbra is áradtak ezek az emberek, üldözöttek és üldözők. Mickiewicz szobra mögül, a Hopfertől szaladt ki Renata. Intett neki, álljon fel, kövesse.

A Krakowskie Przedmieście öblös terében nincs fedezék. *Erre gyere, várlok a püspöki palota előtti parkban* – kiáltotta Renata, s balra eltűnt a sikátorszerű Kozián. Pola utána támolygott. Hűvös szél fújt, hideg tenyerét az égő arcához szorította. Mályvaszínú foltokat látott a házak falán. Akár agyrázkódása is lehet. A következő pillanatban azonban szinte szerelmes elgyengüléssel fogta fel, hogy túl van rajta. Amitől napok, sőt hetek óta tart, íme megtörtént vele. Valami egyszerű fizikai inzultus érte Varsó kellős közepén.

Úgy érezte, gumiszőnyegen jár. Be lenne dugulva a füle? De az utcazaj átjutott hozzá, és pontosan tudta, merre tart. Egy újságospavilonban ülő nő sikítása oldalba támadta: *Mit csináltok, ti istentelenek! Mi nem*

vagyunk vademberek, hanem lengyelek – keleties, Bugon túli kiejtés, értékelte ki automatikusan Pola. Majd észbe kapott, de hisz akkor már jobban van, lehet futni is. Ezt a dolgot a kiejtéssel az apjától tanulta, volt már, hogy így vágott vissza a zsidóóknak.

Amikor a szűk utcácskában egy ház aljába vágott kocsiátjáró visszhangos terében megtorpant, nagyon erősen hallotta a lihegését. Visszafojtotta a lélegzetét. Elcsodálkozott, milyen a zaj hiánya. De tényleg, tört föl belőle, hát nincs igaza annak az újságos asszonynak?! Ő nem lengyel? Hiszen elzarándokolt Wrocławba, hogy lássa Ryszard Cieślakot *Állhatatos hercegként!* Tanúja volt a mór fogságban szenvedő herceg különös kínzásának – bár erről Polának az ő féldomborműnyi mórja jutott eszébe, a kétségbeesettsége, mondhatná: megrendültsége, ahogy a Rynek házfalába ékelődve nap mint nap szembesül kiszolgáltatottságával. És számára nincs meg az extatikus elmúlás lehetősége, helyzetének nincs feloldása. Ha a németek szétlövik, a lengyelek újra megformázzák kör alakú börtönében. Az apjának elmesélte a wroclawi este tanulságát, hogy Grotowski szerint közösségi értelemben valamit kezdeni kell az emberi test sérthetlenségével. Az apja szerint nem fogta fel teljesen, mit beszél, egyre csak azt hajtogatta, Grotowski kommunista. Polának voltak masszív sejtései, ezért amikor februárban Brwinówban voltak, külön visszatért erre a vitájukra. És nem szemrehányásként ismételte az apjának, hogy igenis az *abszolút veszélyről*, annak újbóli közelségéről beszél. *A hatalom el tudja érni a testet.* Most, hogy állt a keskeny Kozia utca fölött átívelő házrész fedezékében, ez a kijelentése súlyt nyert – ő, csak lenne itt az apja. Mindezt tudta nagyon jól, hisz beszéltek. Brwnówban bezzeg volt ereje kimondani a legfájdalmasabb mondatokat.

És ez így most már egy kicsit másként néz ki, merengett Pola, ezek nem holmi újságcikkek, szónoklatok, barátságtalan üzenetek, csinyek – ezek ütések. De jó volt tudomásul venni, hogy ezekben a percekben telepszik meg, rakódik le lelke kemény alaprétégére egy új meggyőződés. Emberként többre tartja magát a hasonló nagyjeleneteknél, hogy ilyen Cieślak-féle alakítással, krisztusi alázattal áldozza fel magát – illuminálódjon. Sokkal könnyebben tudott már szaladni, hamar elért a püspöki palota előtti parkba. Oda jön Renata. Addig is leült egy padra. Néhány embert látott átszaladni a park széli utcán, de ez már csak kereső és értelmező mozgás, felderítő tevékenység. Már

nem érezte a vér ízét a nyelvén. Polában most ez a jelentékeny hatás érvényesült. Megütötték, és erre nem volt általánosan érvényes magyarázat. Felsértették az arcát, s a béke szövetét. Ismét háború van, s ez most az övé – mit érdekli őt, mitől retteg az apja. Ez az ő ügye, hiszen neki sajgott a fél pofája. Lassan lélegzett, felolvadt a szabályosság apró fázisaiban. A gyereklét személyes stílusára lenne szüksége, gondolta, hogy összeszedje magát. Mert piszkosul fájt az arca, és könnyen lehet, hogy meglazult egy-két foga. Még egy ilyen mindennel foglalkozó lánynak is új ez a helyzet.

Egy kifulladt pár ült le a szomszéd padra. *És még azt erőltetik nekünk, hogy a nyugati élet mérhetetlenül eldurvult. Hát köszönjük szépen* – mondta a nő. Feltűnt Renata, ledobta magát mellé. *Rémesen izgultam érted. Ne sétáljunk inkább?* – és már indult is, mintha izgatott lenne. Pola is elindult. Renata hol mögötte toporgott, hol előresietett, megkerülte, lemaradt, utánaszaladt. És folyamatosan Pola arcát firkészte, mint aki ugrana az első füttyentésre. Mondd, kérdezte Renata, mit vársz tőlem, igyekszem segíteni! Ebben a városban most arisztokratikus ostobaságnak tűnt a segítőkészség, Pola mégis kapott rajta. Tegye meg azt a szívességet neki, hogy megöleli. Csak egy percre, szüksége van rá. Cionistát sem öleltem még, kacsintott Renata. Szép volt ott minden, az a sok zöld, a sok rügy, a lélegző park, és hogy nem háborgatták őket. Egymásba olvadt a két test, majd sétáltak tovább, de Renata egyetlen árva szót sem pazarolt arra, mi zajlik a városban. Játékosan visszaverte Pola minden próbálkozását. Aztán, tiszta örült, hirtelen felvetette, elhívja egy házibuliba. Előbb játékos kutyaként bővíli, aztán mint egy ördög, mindenféle hamisságokat, semmiségeket sugdos a fülébe. Renata nem a hazájáról gondolkodik. Sétálgat, paloták, kertek, az elvarázsolt királyság, az ifjúság terein fújatja, lobogtatja a haját a mindegyre fölerősödő széllal. Viszont a következő pillanatban jött az érv a védelmében is: amikor Pola földre zuhant, mégis ez a kiköpött árja csaj mondta neki, hogy tessék fölkelni.

Polának esze ágában nem volt buliba menni. Milyen különös, gondolt bele, pont azon a napon idézte föl a rendező buliját, amikor Brwnówban megismerkedett Renatával. De minek is menne ilyenek közé. A város elegáns negyede, a nappaliban a hatalmas könyvszokrény, polcain alpári ízléssel válogatott könyvek sorakoztak, a kor hangja, csupa vonalas tartalom. Pola ott fogta fel, miért baj, hogy otthon is ez van.

Az apja úgy szokott állni a polca előtt, mintha egy feketemisére tolakodott volna be. Azok a *művelt* fiatalok viszont nagyon otthonosan megvoltak így, hogy a mögöttük helyet foglaló világnézettel összeegyeztethetetlen érvekkel dobálóztak. A világmegragadás mámora. Ők is gyöngyszemek egy füzérben. A szemközti falon, az ágy fölött James Dean-plakát, *Édentől keletre*. Volt ott egy Dovzszenko-plakát is, a *Zemlja* – istenien mutatott Dean mellett. Sok egyetemista volt ott, helybenhagyták a dolgokat. Ha jól tudja Pola, egyik sem a *zsidó burzsoázia* tagja. De az fontos volt, hogy nem kommunisták, hiszen az nagyobb szálla a lengyelek szemében. Pola akkor még ebben hitt. Hiába forrt benne az indulat, soha nem tudta befejezni azt a mondatot: Mit meg nem tennék, hogy olyan legyenek, mint... Akkor még nem is az italtól, de zúgott a feje, és eltűntek a spontán érzései is. Egyre csak azt kérdezgette magától, muszáj-e valahogy igazolnia a jelenlétét. Muszáj-e jelen lennie.

Renatához fordult, az a szédítő gondolata támadt, hogy a testvérét bántja meg, de ezzel sem törődött. Gyorsan kimentette magát, majd hazaindult. Pár háztömbnyire van tőlük a posta, felhívja, beszélni akar az apjával. Még egy nyers pillantással visszanezett, Renata akkor tűnt el egy sövény mögött, feketén villant utána az árnyéka.

*

Az igazsághoz tartozik, hogy Pola szerette ámítani magát. Hetek óta azon rágódik, el fog-e érni hozzá ez az örült lázongás, ami felzaklatja végre. Mert döntenie kell. És pont nőnapon...

Az apja ordított a telefonban. Alig lehetett lenyugtatni. *Gyorsan kell elrendezni mindent, nincs idő erre* – mondta Pola. Az apja megértette. Amit mondott, nem lehetett egyértelműbb. Szóval az apja nem kíván védekezni a továbbiakban. És ő sem lehet egy láthatatlan zsidó. Az apja a munkahelyétől megkapta az alig kódolt üzenetet, hogy maradjon kint, ahol van. A *tisztulási folyamat* egyenlő a tisztogatással. Beütött a krach, hiányzik az asszimilált lengyel zsidó ideális képe. De ha lenne, *ezeknek* az sem számítana. Utána kell mennie. Varsót ott kell hagyni. Meg a polcán a kis ébresztőóráját. Az elúszó tárgyak sora következett... De ez még menni fog. Tinilányként egyébként is mindig látványosan szenvedni akart. Az anyja halála óta időnként a pánikrohamok fulladásos tüneteit produkálta, erre majd figyelnie kell. De az apja – úgy

látszott – már nincs tekintettel semmire. Bízott abban, hogy a lánya tulajdonképp megtörhetetlen, bámulatos a szervezetének visszaszerző ereje, megújuló képessége, és ezek a tulajdonságai most majd a kinti újrakezdésben segítik. Pola tudja, hogy kell egy elérendő cél, még ha a semmiben áll is. Hogy szükséges, azt még a színpadon tanulta, hogy a semmiben is állhat, arra az élet vezette. Pikánszá mégis az teszi az egészet, ha a célja elérésében az akadály a hazája.

Mit tud erről az apja? Hogy mi zajlik a belvárosban, az egyetemnél. Milyenek a férfiak az utcán? Egyáltalán, milyen az utca, a város? Amikor az anyja meghalt, Pola sokat csavargott. Tizenkét éves volt, nem pubertált. Közömbösséget színlelt. Jólesett neki a vándorlás. Makettnek látta a várost, korántsem babaháznak. Nagyobb struktúra, nagyobb tervek, elvárások. Pola egész gyerekkorában építkezések felvonulási területeit kerülgette. Zajlott az újjáépítés. Naponta lehetett felfedezni valami újat. Sőt, mindez jóval többről szólt, kezdetleges módon ugyan, de nagyvárosi rendszerekkel lehetett kommunikálni. A közlekedés rafinált fejlődése, az új autótípusok áramlása, vagy az úthálózat kutató, kereső terjeszkedése. Ez utóbbira mindig úgy gondolt, mint egy ösztöne szerint vadászó kígyó haladására – az útkanyarulatok egy-egy célszerű döntésnek bizonyultak az áldozat megközelítése során. Az útburkolat változása. A megmaradt épületek funkcióváltása. Az újonnan nyitó boltokat vehemensnek, tolakodónak tartotta. És az emberek... Nem látta őket. Utólag a legkülönbélebb emlékeit igyekezett felidézni, egyikben sem lelte nyomát embereknek, egyszerűen kívül maradtak a roppant bonyolult tervezési szükségszerűségeken. Volt, hogy megállt Pola egy sarkon, például a Zamkowy térre kiérve, és ha bárki kérdezi, teljes bizonyossággal állította volna, hogy az újjáépítés varázslata, a Királyi palota, a mozgólépcsővel elérhető alagút is üresen állt.

Apja unszolta, induljon már holnap. Nincs elegáns álláspont, kezdje meg száműzetését. Meg hogy: *Megijesztesz, Pola, kezdesz úgy viselkedni, mint az anyád.* Ekkor Pola felsikoltott. Kitért belőle. Mint a színházban a fényfüggöny a színváltásnál, az anyja egy percre felragyogott előtte, és utána egy másféle játék kezdődött. Ócskaság. Az apja bocsánatért könyörgött, de még mindig kiabálva. Nem, ő nem a halál segéde. Ő most rá vigyáz, az árva gyerekekre. Ezt szeretné neki megmagyarázni. Ezt hadarta el az apja. Neki kell rá vigyázni, mert Pola árva Varsóban. És íme, születik a pogromnak kommunista változata – az örökké méla

és óvatosan fanyalgó bámészkodókkal, minden rendű drukkerekkel, természetes gesztusokkal lincselgető segéderőkkel, kóbor, magányos öklözőkkel.

Kis szünet. Nyelt, levegőt vett, ivott valamit – nem lehetett tudni. Mennyi jó ismerős van kint, folytatta, és most már kimért lett. Egy kedves úr, német hadifogoly volt egy lengyel táborban, '46-ban is segített Németországban lengyel zsidóknak. És Polát befizeti májusban Wiesbadenbe Nurejevet nézni. *Látod, mit találtam neked*, mondta, *a Maifestspiel!* Úgy látszik, az apja elfelejtette a nagy igyekezetében, hogy Pola egész gyerekkorát a balett iránti rajongással tette tönkre. Nem lehetett közbevágni, az apja *mindent* el akart mondani.

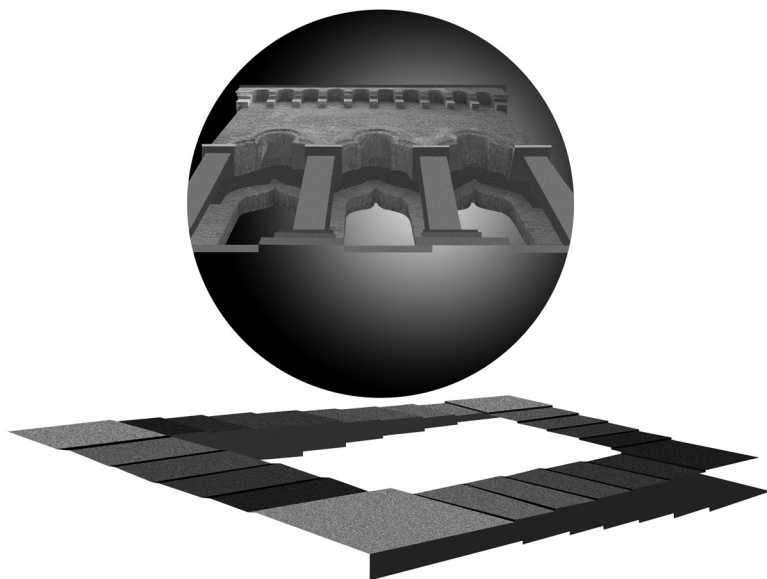
Szerinte Renata nem létezik. Brwinówban látta Polát bejönni a verandán át a házba, egyedül volt. A frászt hozta rá, ez nem egészséges. Megbúgatta a hangját: *Drága Polám, lányom, amikor hozzáérek a bőrödhöz, szinte megijedek, milyen magányos vagy. Odakint jobb orvosok lesznek.* Pola megnémult, egész testében remegett. És az apja még tovább lépett, végre eljutna mondandója végéig. Soha nem akarta elárulni. De itt van az ideje. *Tudod, az anyád, művész volt.* A romantikusok önzése. És az ő heves szenvedélye. *Búcsúlevél nem volt* – ha elveszítette a gyökerét az életben, nincs miről hagyatkozni. *Szóval, légy erős, Pola, anyád öngyilkos lett.* Úgy lehetett, talán, mint a politikában, okot senki nem adott erre, de valaki ürügyet szolgáltatott. *Nagyon szeretlek, Pola!* Az apja elsírta magát, nem lehetett tovább beszélgetni. Pola letette.

Hazafelé sétált az utcán. Sok minden eszébe jutott, de visszakerült ugyanabba a visszhangos befőttesüvegbe, ahol az ütés után megpihent. Felmerült benne, hogy foglalkoztathatná a módszer képze, mármint az öngyilkosságé. És hogy végül is kinek a képébe nyomta a halálát az anyja. De ezeket a gondolatokat, ahogy jöttek, elfeledte. Ő egy felnőtt nő. Holnap színpompás lesz az arca. Mehet vagy maradhat, Európa messze lesz. Ez a Varsó milyen város... másodszer is eltűnik. Alig látott valamit a könnyektől.

Szegény apja. Talán ott téved, hogy a döntésével a lengyelségétől búcsúzik. Miért nem inkább a kommunistákról válik le, úgy általában. Ő ugyan a kommunistasággal úgy van, mint a zsidóságával, nem érdekli. De az apja így nem boldogulhat, hogy minden érdekli... Pola behunyta a szemét, és hirtelen azt látta, hogy Nurejev elrugaszkozik

a színpad poros deszkáiról, repül, de olyan szépen, hogy minden anyának megdobbanna a szíve: ilyen szeretőt vagy fiút akar. Ilyen férfit.

És ő? Dönthet másként is. A tragikus eufória kedvéért. De valóban ilyen a bőre, hogy átüt rajta a magány? Ha nemet mond, senki sem fogja tudni, ki ő. Polának olyan érzése volt, mintha az utcán is magára maradt volna. De még az országban, sőt az egész világon is. Az anyja nincs sehol. Az apja sosem lesz kevésbé absztrakt. Suta. Ha itt lenne Renata, megkérdezné: Mit csinál egy kommunista Wiesbadenben?

Paradox perspektíva, 2020
(80 x 80 cm, digitális nyomtatás, vászon)